

CZU: 81`255.4:821.135.1

[https://doi.org/10.59295/sum10\(200\)2024_27](https://doi.org/10.59295/sum10(200)2024_27)

ÎNTOARCERE LA BĂTĂLIA PENTRU ROMAN. COMPLEXELE LITERATURII ROMÂNE ȘI PROBLEMATICA TRADUCERILOR ÎN VIZIUNEA LUI CAMIL PETRESCU

Ioan FĂRMUȘ,*Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava*

Complexele (de inferioritate) ale literaturii române au fost discutate pe larg în cartea pe care un critic strălucit precum Mircea Martin i-o dedica lui G. Călinescu. Astăzi constatările sale au devenit repere fundamentale în studiul interbelicului: tinerețea culturii române, plasarea ei într-o geografie europeană marginală, constatarea existenței unor decalaje între marea literatură europeană și cea autohtonă. În timp, ele vor genera nu doar conștiința unui handicap, ci și o suită de anxietăți care se vor acutiza pe măsură ce literatura noastră intra, în interbelicului târziu, în etapele ultime ale sincronizării. Acestei dezbateri, care pune în centru problema internaționalizării literaturii române, i se alătură, în diverse intervenții publicistice, și Camil Petrescu. Alături de prezentificare, ca strategie de urcare a romanului autohton pe scena literară internațională, teoreticianul aducea în discuție și problematica spinoasă a traducerilor. Articolul de mai jos discută tocmai felul cum un scriitor care se bucură încă de titlul de inovator cultural se poziționează față de strategiile culturale și politicile editoriale ale momentului, într-un efort de a da literaturii române anvergură.

Cuvinte-cheie: *complexe culturale, traduceri, prezentificare, roman interbelic, Camil Petrescu, autocolonizare, literatură română.*

RETURNING TO THE BATTLE FOR THE NOVEL: THE COMPLEXES OF ROMANIAN LITERATURE AND THE ISSUE OF TRANSLATIONS IN CAMIL PETRESCU'S VISION

The Complexes (of Inferiority) of Romanian Literature have been widely discussed in the book that a brilliant critic like Mircea Martin dedicated to G. Călinescu. Today, his observations have become fundamental references in the study of the interwar period: the youth of Romanian culture, its placement in a marginal European geography, the recognition of gaps between the great European literature and the local one. Over time, these factors not only generated an awareness of a handicap, but also a series of anxieties that intensified as our literature, in the late interwar period, entered the final stages of synchronization. To this debate, which centered around the issue of the internationalization of Romanian literature, Camil Petrescu also contributed in various journalistic interventions. Along with the concept of presentification (the idea of making contemporary events or themes relevant in literary works) as a strategy to elevate the Romanian novel onto the international literary stage, the theorist also brought up the thorny issue of translations. The following article discusses precisely how a writer who still holds the title of cultural innovator positions himself regarding the cultural strategies and editorial policies of the time, in an effort to give Romanian

Keywords: *cultural complexes, translations, presentification, interwar novel, Camil Petrescu, autocolonization, Romanian Literature.*

Noua generație și complexele literaturii române

În poate cea mai interesantă carte dedicată monumentalei opere a lui George Călinescu, Mircea Martin lansa o ipoteză care, chiar dacă, la momentul apariției, ofensa critica literară românească, istoria literară îi va da dreptate, astăzi mai mult ca oricând. Este vorba despre studiul *George Călinescu și „complexele” literaturii române*, acolo unde autorul ei propunea o foarte interesantă teorie culturală care pune în centru un fenomen de natură psihanalitică, anume complexele de inferioritate ale literaturii române, o literatură tânără a cărei modernitate este legată de Alexander Kiossev [1, p. 33-46] de un proces de autocolonizare, care o plasa într-o poziție de dependență față de marile culturi europene, dependență care îi afecta chiar nucleul identitar: „Căutarea aproape obsesivă a identității nu trebuie să surprindă în cazul unei culturi mici, aflate la o răspântie de influențe și obligate să păstreze mereu un echilibru poate prea dialectic între o deschide-

re și o închidere la fel de necesare, între grija de a nu pierde și aceea de a nu se pierde” [2, p. 13]. Astfel, aspecte precum tinerețea culturii române, care căpăta conștiință de sine abia odată cu perioada pașoptistă, plasarea ei într-o geografie lăaturalnică, conștientizarea existenței unui decalaj de neacoperit între gradul de dezvoltare al câmpului literar european și propria-ne practică literară sau așa-zisul provincialism cultural autohton deveneau, în interpretarea lui Mircea Martin, motivele unui adevărat complex (de inferioritate) pe care literatura română l-a purtat cu sine încă de la momentul genezei. Tolerate la început, consecințele acestui proces se vor acutiza pe măsură ce literatura noastră intra, în interbelicul târziu, în etapele ultime ale sincronizării. Motiv de mare anxietate, ele vor afecta radical unul dintre obiectivele culturale ale perioadei dintre cele două războaie mondiale: *internaționalizarea romanului* și pătrunderea literaturii române pe scena literară mondială. Iar responsabilitatea purtării acestei lupte revenea generației tinere, spectaculoasei generații `30, în ceea ce Aurel Sasu și Mariana Vartic au numit inspirat „bătălia pentru roman”. Anvergura ei se poate observa în luările de poziție pe tema romanului autohton din presa culturală a momentului, care trădau, nu de puține ori, prezența unor angoase.

Sarcina istorică a realizării noului obiectiv cultural revine, așadar, generației tinere, așa cum susține chiar liderul ei, Mircea Eliade, în unul dintre textele care o întemeiază, *Itinerariu spiritual*. Primul pas: depărtarea de proiectul cultural al generației anterioare, al generației `20 (sau al generației războiului, cum a mai fost numită), a cărei primă sarcină fusese aceea de a pune bazele canonul național. Misiune îndeplinită, în viziunea viitorului istoric al religiilor, care se cerea depășită, căci miza tinerilor intelectuali grupați în jurul revistei *Criterion* nu mai putea fi aceea de a consolida ierarhia națională, ci sincronizarea ultimă, adică pătrunderea pe marea scenă literară europeană. Internaționalizarea romanului devine pentru ei dar mai mult decât un simplu obiectiv cultural, o misiune în spatele căreia așază o întreagă strategie, un efort ramificat care antrena *literarul* în întregul său (nu doar scrisul ca atare, ci literatura ca proces, ca fenomen, ca instituție, ca sistem). Aceasta ar fi urmat să se facă în mai multe feluri: (1) *prezentificarea prozei românești*, un efort de inovare structurală, tematică sau tipologică, care să racordeze și mai acut proza autohtonă la problematicile momentului, practic intrarea în contemporaneitate; (2) un *experimentalism curajos* dublat de o *angajare etică radicală*, pe care le vor pune în practică mișcările de avangardă și adepții noii spiritualități, care urmăreau depărtarea de formulele românești osificate ale momentului, romanul social și romanul psihologic, devenite adevărate relicve ale culturii oficiale; (3) participarea intensă la *dialogul intelectual* prin punerea în circulație a ultimelor idei și prin luări de poziție în marile dispute teoretice ale momentului de pe scena europeană; (4) un program de *inițiative culturale*, exprimate și prin traduceri, care să facă cunoscută Europei identitatea și potențialul literaturii române.

Un rol important în modernizarea culturii românești, una (semi)periferică, l-au avut *traducerile* din marile romane europene. Ele sunt cele care au făcut dintr-o literatură tânără parte a circuitului internațional, contribuind totodată la propria-i construcție. Traduse serializat (în foileton) sau în volum, marile cărți europene au pătruns în spațiul cultural autohton, fertilizându-l. Ele devin astfel consecința unui proces de autocolonizare necesară, care i-au oferit unei literaturi tinere ca a noastră șansa de a participa, după un proces accelerat de maturizare, la literatura momentului, nu însă fără a i se cere ceva înapoi, iar acel ceva va fi chiar autonomia ei. Nu trebuie să ne mire deci atenția care se acordă astăzi traducerilor, în a căror influență se vede mai mult decât *un proces care a pus bazele unei literaturi tinere*, ca cea românească, lipsite de repere și de o tradiție de gen. Importând modele, formule, genuri și subgenuri, care s-au bucurat de succes în afară, ele instituie un dialog între culturi din care cea tânără iese îmbogățită (chiar dacă, evident, bogații se îmbogățesc mai tare). Analizate cu atenție, ele *pot releva obiectivele culturale ale unei perioade*, cauzele și efectele implementării acelor politici. În aceeași măsură, ele reprezintă *o unitate de măsură în ceea ce privește gradul de maturitate al unei culturi*. Prin circulație, ele creează un spațiu de schimb internațional, definitoriu pentru relațiile care se stabilesc din punct de vedere cultural între centru și periferie – indiciul definitoriu fiind raportul care se stabilește între producția autohtonă și traduceri.

Dacă e să dăm dreptate unor Ștefan Baghiu [3, p. 87-106] și Andrei Terian [4, p. 19-29], bătălia pentru acceptarea traducerilor s-a dat în chiar anii în care s-au pus bazele culturii române moderne. Reorientarea României după 1830 către un nou centru cultural, Parisul, absența unei tradiții literare și a modelelor de gen, nevoia de a forma un public cititor și o piață de carte liberă într-o literatură emergentă sunt tot atâtea moti-

ve pentru care literatura română a apelat la fenomenul de import cultural, care nu a făcut decât să accelereze procesul modernizării, nu fără a-i antrena, în acest proces, anxietățile. Iar presa culturală autohtonă e scena pe care, mai mult sau mai puțin explicit, unora dintre aceste angoase li s-a dat glas, așa cum o relevă intervențiile unora dintre principalii ei actori. Iar în aceste dispute intervine, în câteva rânduri, și Camil Petrescu.

Chestiunea vizibilității în presa culturală interbelică

În privința traducerilor, cuvântul de ordine în luările de poziție din presa culturală autohtonă este *problema vizibilității* – absența literaturii române din circuitul literar internațional. Fenomenul este explicat în mai multe feluri, și toate încercările lasă să se întrevadă unele dintre simptomele caracteristice, în viziunea lui Alexander Kiossev, unei literaturi autocolonizate, deci relevată printr-o „logică a absenței”.

Mircea Eliade, de exemplu, în „Despre destinul romanului românesc” [5, p. 2-3], o explică prin *incapacitatea scriitorilor români de a crea personaje excepționale*:

„Romanul românesc, care se arată astăzi într-o uluitoare și revoluționară depășire de sine, va triumfa definitiv când va izbuti să impună literaturii universale măcar două-trei personaje-mituri. Nu e vorba de un „tip” avar, amant, gelos etc., ci de un personaj care să participe cât mai total la drama existenței; să aibă destin, să-l doboare carnea, să știe lupta cunoașterii etc. Un popor – prin folclorul și prin istoria lui – creează mituri. O literatură – mai ales prin epica ei – creează personagiile-mituri. Forța creatoare a unui romancier constă în primul rând în capacitatea sa de a crea oameni – oameni noi și mulți. Nu simplă reproducere de „personagii” (tatăl bun, tatăl pervers, femeia vinovată, fiul risipitor, fecioara înșelată etc.) – ci creație de oameni noi, adică de oameni care participă la eforturile de cunoaștere ale contemporaneității” [ibidem].

Pornind de aici, el constată că protagoniștilor le lipsește o conștiință teoretică a lumii, puterea de a-și trăi cu luciditate destinul, pe când drama existenței lor nu ajunge până la rădăcinile propriei ființe: „Personajele românești sunt încă departe de a participa la marea bătălie contemporană care se dă în jurul libertății, a destinului omului, a morții și a ratării.” [ibidem] În aceste condiții, ele – și, odată cu ele, literatura în care se nasc – nu pot participa la circuitul literar universal.

Aceeași problemă este privită dintr-un alt unghi de către criticul care se semnează Marțial. În „Decăderea romanului românesc” [6, p. 44-46], text apărut în ziarul *Linia dreaptă*, nr. 2 din 1938, absența literaturii române de pe scena literară internațională este privită din perspectiva *ratării marilor teme existențiale*. În intervenția sa, sentimentul de criză este trăit mai acut, mai neliniștitor. Articolul său, care posedă vizibile nuanțe de manifest, lasă să se întrevadă o anume vehemență, tradusă prin reproșul că nu se mai publică nimic în ultimii ani care să marcheze în istoria literaturii române un avânt nou. Critica sa este îndreptată, deopotrivă, și împotriva tradiționalismului (a romanului social, orientat spre trecut), și împotriva modernismului (a romanului psihologic, acuzat de sterilitate, de reluare a unor șabloane vechi, de uniformizare, mediocritate, un intelectualism fără vână și un conținut spiritual searbăd). Astfel, „separarea scriitorului de viață” s-ar observa și într-o lipsă de profunzime a gândirii sale, a intelectualității adevărate, trădată de evitarea tratării marilor probleme existențiale. Concluzia la care ajunge: „Am devenit prea tradiționaliști în roman. Ne-am oprit prea mult la vechile curente literare. Ne-am oprit prea mult la specificul național...” [ibidem] Aceasta însă pentru a lansa apoi adevărata dilemă: „Dar de la național nu am trecut la universal; ceea ce este trist. Și n-am trecut la universal fiindcă romancierii noștri nu sunt interesați” [ibidem], căci, susține eseistul, *romanul românesc nu contează pe plan internațional, el se scrie doar pentru un public autohton și nu interesează cititorii străini*. Iată exprimată aici esența teoriei complexelor literaturii române interbelice: neliniștea paralizantă a privirii în oglindă, acolo unde se constată absența romanului românesc din peisajul literaturii universale. Romanele scrise la noi, crede Marțial, comunică „conținutul spiritual al unei țări care nu s-a regăsit pe sine, care a făcut pași apreciaabili spre civilizație și cultură, dar se bâlbâie încă, e dezorientată. (...) Romancierul român e el însuși un iobag, care n-are elanuri spirituale. (...) El nu-i chinuit de nicio problemă, nu caută nicio dezlegare a vieții (...). Coardele intelectuale și sufletești ale romancierului român sunt foarte puține și acelea sună fals (...)” [ibidem] Concluzii destructurante, care traduc marile neliniști ale interbelicului târziu (provizoratul, lipsa de maturitate, absența unei tradiții autentice), pe care nu le puteau formula decât reprezentanții tinerei generații, căci abia pentru ei ele devin apăsătoare. Cea mai mare dintre ele însă este următoarea, absența romanului românesc din marele circuit european:

„Numai cu talent nu se poate scrie un roman care să biruie timpul, care să facă epocă [...]. Și spiritul românesc abia acum se regăsește pe sine și, prin urmare, acum este autentic și poate, pe un plan universal, să intereseze. Cei ce-l vor desăvârși în roman, ridicându-l la nivelul de creație al Occidentului, vor fi, deci, numai acei ce i-au simțit tragicul, luminile și umbrele lui, devenirile și adâncimea lui; tinerii. Să așteptăm marile romane de mâine, cu care vom intra în literatura universală, de la umerii care s-au frământat în stradă, integrându-se în viața colectivității cu toate elanurile și, contemplativ, privind mai târziu, cu experiență, în urmă, din bibliotecă și de la masa de lucru. Să nu ne grăbim însă, mai avem de așteptat mulțișor...” [ibidem].

Cuvintele eseistului spun totul. Anxietăților care frământă până la obsesie această generație tânără li se dă voce aici fără echivoc.

Problema traducerilor în viziunea lui Camil Petrescu

Altfel este privită problema vizibilității literaturii române pe scena literară internațională de către Camil Petrescu, intelectual care se bucura deja în epocă de statutul, oarecum consacrat, de teoretician și inovator al romanului românesc. Într-un articol târziu, apărut în *Revista Fundațiilor Regale* din ianuarie 1947, intitulat sugestiv „Scriitorii români și streinătatea” [7, p. 85-87], care parafrazează intervenția din *Convorbiri literare* a mult mai ilustrul său antecesor, Titu Maiorescu, el interoghează, pe tonu-i polemic caracteristic, locul literaturii române pe scena internațională din cu totul alt unghi, acela al traducerilor. Complexele culturale autohtone găsesc în articolul lui o altă rampă din care să li se ofere glas.

Petrescu își începe articolul prin a reclama absența unei viziuni clare în ceea ce privește chestiunea traducerilor. Gândirea simplistă conform căreia translatarea unui scriitor, fie el și valoros, într-o limbă de circulație universală, în principiu franceza, rezolvă problema vizibilității literaturii române i se pare falimentară: „La început problema părea foarte simplă. Ne dăm osteneala să traducem un autor român, și cum l-am tradus a și devenit o notorietate europeană.” [ibidem] Chiar dacă unii scriitori contemporani au reușit să-și vadă operele translatate în diverse limbi de circulație internațională, încercările au eșuat pentru că operele lor nu sunt, crede Camil Petrescu, reprezentative pentru literatura română. Motivele sunt multiple: unele... politice (nepotismul, relațiile, prezența în aparatul de stat), altele... strategice (alegerea unor opere lipsite de valoare, bani aruncați aiurea pe campanii de propagandă fără urmări pentru cultura română, dar mai ales absența unei politici culturale bine definite). Cu banii investiți în astfel de investiții fără întoarcere, ipoteză interesantă, s-ar fi putut deschide, crede Camil Petrescu, o editură românească în principalele capitale ale lumii.

Nici traducerea după autorii clasici (a se citi canonici) români nu au avut mai mult succes. Fie traducerea operei a lăsat de dorit, fie editura la care s-a făcut publicarea a fost una puțin recomandată, lipsită deci de puterea de a promova opera, fie opera aleasă a fost considerată nereprezentativă. Camil Petrescu aduce aici în discuție cazul traducerii în limba franceză a romanului *Ciuleandra* al lui Liviu Rebreanu, care nu a făcut decât să arate Europei slăbiciunile literaturii române. Concluzia la care ajunge, după înșirarea acestor eșecuri repetate, este aceea că ne hrănim cu iluzii false (mici remarci, marginale și lipsite de semnificație, în presa culturală europeană, sunt reluate, exagerat, în publicistica românească), în fond, un semn de minorat cultural: „Cu asemenea încercări și cu asemenea note, nu se poate ajunge să ne facem prezenți în conștiința culturală a străinătății... Dimpotrivă, riscăm să ne anchilozăm cu totul în precaritatea prestigiului nostru.” [ibidem].

Chestiunea, susține eseistul schimbând nota discursului, ar trebui privită mult mai serios, cu alte cuvinte, profesionist. Și asta pentru că reușita e determinată de prezența a doi factori care se întrepătrund până la identificare: *condițiile teoretice* (deci o strategie coerentă realizată în cunoștință de cauză) și *condițiile politice* (alegerea momentului oportun și cunoașterea contextului, a arhitecturii și a infrastructurii pieței de carte europene). „Integrarea culturală”, pare a susține Camil Petrescu, este, până la urmă, o chestiune de *geopolitică*.

Una dintre dificultățile care explică neputința încercărilor literaturii române de a obține vizibilitate pe piața culturală europeană prin intermediul traducerilor este rezumată de eseist prin următoarea ecuația: „valoare” = „prestigiu internațional”. Simplistă, echivalența ascunde o prejudecată: „Prestigiul literar este

o structură complexă și în genere o convenție, acceptată sau nu, în funcție de alți termeni decât cei de valoare.” [ibidem] În cuvintele lui Andrei Terian, din *Critica de export*, logica camilpetresciană ar putea fi înțeleasă astfel:

„sistemul literar internațional funcționează, în anumite privințe, după cu totul alte reguli decât sistemele naționale. Cel mai evident e acest lucru în privința canonului: nu e deloc obligatoriu ca ierarhia de valori la nivel național a unei literaturi să coincidă cu ierarhia ei de valori pe plan internațional. Cu alte cuvinte, în cadrul fiecărui sistem cultural național există o literatură pentru consum propriu și o alta (sau, în cazurile mai fericite, altele) pentru export” [8, p. 21].

Așadar, în viziunea lui Camil Petrescu, raportat la felul cum funcționează circuitul de carte internațional, „prestigiul literar” (adică acumularea de capital simbolic sau cultural) nu este echivalentul „valorii” (prezenței în canonul național), ci implică alți termeni. Așa se face că prezența literaturii române pe scena internațională impune niște condiții foarte clare, pe care eseistul le formulează sintetic:

(1) **un moment favorabil** – alegerea unui context în care există pe scena literară internațională o anumită deschidere față de produsele culturale venind din alte spații, mai exact către culturile (semi)periferice; ca atare, succesul unei politici culturale adecvate, care are ca miză impunerea culturii române în circuitul internațional este condiționat de specularea, în propriul interes, momentul oportun, a momentului în care în lumea literară se produce o schimbare de gust;

(2) **o metodă de activare și de impunere** – deci o strategie editorială solidă, care face din traducere partea ușoară a procesului; deci nu translatarea rezolvă problema, ci metoda de implementare a acelei politici culturale din spatele traducerii;

(3) **publicarea la o editură reprezentativă** – care dispune de mijloace sigure de difuzare, de puterea de a răspândi opera și de a o face vizibilă; o editură cu experiență în ceea ce înseamnă introducerea pe piața culturală internațională a unei cărți venind din alte spații și suficient de curajoasă încât să riște un pariu cultural;

(4) **un ambasad cultural potrivit** – „omul potrivit”, cu cuvintele autorului, adică un *influencer* din al cărui profil nu trebuie să lipsească următoarele trăsături: să fie un bun cunoscător al pieței de carte internaționale, să fie un mare critic și un bun strateg cultural, deci „un tactician al editurii”; lui ar trebui să i se acorde putere instituțională, el ar avea deci puterea de a scoate România din „anonimat cultural”;

(5) **o serie de opere care se pretează circuitului internațional** – deci niște deschizătoare de drumuri, acele cărți aparținând unor scriitori contemporani capabile să exploateze gusturile momentului, pentru ca prin breșa realizată de acestea să pătrundă și altele, adică operele valoroase, capodoperele, cărți care își găsesc mai greu o piață de desfacere pentru publicul internațional; cu alte cuvinte, întâlnirea publicului internațional cu spațiul cultural autohton trebuie pregătită mai întâi și abia apoi orientată către ce are cultura română mai valoros.

Astfel, conchide Camil Petrescu, curajos, într-un moment în care el însuși se pregătea să devină unul dintre promotorii gândirii marxist-leniniste în România postbelică, pătrunderea în circuitul internațional ar aduce cărții – și literaturii din spatele ei – *capital simbolic sau cultural*: „Foloasele ar fi incalculabile, într-un sens, și foarte calculabile într-altul. Bunurile artistice devin cu timpul negociabile și producătoare de venituri materiale pentru popoarele care și-au cunoscut cu adevărat interesele.” [ibidem]

Concluzii

Ceea ce propune Camil Petrescu în chestiunea traducerilor în articolul pe care l-am invocat este o strategie culturală coagulată, lucid realizată, care să fie pusă în practică în mod pragmatic, tactic și mai ales în cunoștință de cauză de către un popor care își cunoaște foarte bine interesele. O problemă de interes național, cu alte cuvinte. Dificultatea o reprezenta a poseda infrastructura teoretică și materială a punerii în scenă a unei astfel de strategii. Iar lipsa ei devenea un indiciu de minorat cultural.

De altfel, dincolo de strategia în sine, retorica articolului scris de Camil Petrescu lasă să se întrevadă și o ușoară schimbare de optică în discursul cultural autohton la trecerea dintre epoci. Într-adevăr, neliniștile pe care le vom întâlni în presa culturală interbelică, atunci când se pune problema prezenței literaturii române în spațiul cultural internațional, sunt acolo, cu nelipsitele-i doze de exagerări, lamentări și execuții,

încărcate de un profetism sumbru, care se încadrează în acea „logică a absenței” de care vorbea Alexander Kiossev și care trădează urme de „complex cultural”, după Mircea Martin. Dar ce se mai poate observa este și începutul unei forme de rezistență față de condiția de subaltern, care vine odată cu procesul de autocolonizare, definitoriu pentru literaturile tinere, minore, periferice, sud-est-europene. Iar asta nu se întâmplă nici oricum, nici oricând, ci într-un moment în care România se pregătea să intre în sfera de influență sovietică, care avea să opună politic... și cultural Estul și Vestul. Este reflexul unui proces de maturizare, dar și al agățării de o ideologie care promitea să ofere Vestului (Marelui Celălalt) o alternativă. Astfel, chestiunea internaționalizării culturii românești începe să fie luată în serios. Apartenența la blocul estic metamorfozează ceea ce în perioada interbelică părea a fi un simplu deziderat. Acum, chestiunea traducerilor, de exemplu, capătă o dimensiune politică, cum politizată începe să fie toată viața culturală autohtonă, și ca atare parte dintr-o strategie identitară care, pentru moment, se va lăsa autocolonizată de noua configurație a Estului, prin filtrele ideologice ale marxism-leninismului și estetice ale realismului socialist. În spatele dorinței de internaționalizare a literaturii române se afla acum o platformă: politici culturale, instituții, o infrastructură profesionistă etc.

Referințe:

1. KIOSSEV, Alexander. *Notes on Self-colonising Cultures*. În: Ginev, Dimitur et al. *Cultural Aspects of the Modernisation Process*. Oslo: TMV-senteret. 1995, p. 33-46. ISBN 978-82-13-00543-2.
2. MARTIN, Mircea. *G. Călinescu și „complexele” literaturii române*, București: Albatros, 1981, 298 p. ISBN 978-9975-0-0199-1
3. BAGHIU, Ștefan. *Translations of Novels in the Romanian Culture During the Long Nineteenth Century (1794-1914): A Quantitative Perspective*. În: *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory*. 2020. nr. 2, p. 87-106. ISSN 2457-8827.
4. TERIAN, Andrei. *Translating the World, Building the Nation: Microtheories of Translation in Romanian Cultural Criticism*. În: SASS, M., BAGHIU, Ș., POJOGA, V. *The Culture of Translation in Romania*. New York: Peter Lang Publishing House. 2018, p. 19-29. ISBN 978-3-631-76642-2.
5. ELIADE, Mircea. *Despre destinul romanului românesc*. În: Aurel Sasu, Mariana Vartic. *Bătălia pentru roman*, București: ATOS, 2007, 382 p. ISBN 973-98382-0-0.
6. Marțial, *Decăderea romanului românesc*. În: Aurel Sasu, Mariana Vartic. *Bătălia pentru roman*, București: ATOS, 2007, 382 p. ISBN: 973-98382-0-0.
7. PETRESCU, Camil. *Scriitorii români și streinătatea*. În: *Revista Fundațiilor Regale*. 1947, nr. 1, p. 85-87.
8. TERIAN, Andrei. *Critica de export: teorii, contexte, ideologii*, București: Muzeul Literaturii Române. 2013, 346 p. ISBN 978-973-167-217-5.

N.B.: Articolul a fost prezentat în cadrul conferinței cu participare internațională „Traduceri (traducători) fără frontiere”, desfășurată la 27 septembrie 2024, Facultatea de Litere, Universitatea de Stat din Moldova.

Date despre autor:

Ioan FĂRMUȘ, doctor în filologie, lector universitar, Facultatea de Litere și Științe ale Comunicării, Universitatea Ștefan cel Mare din Suceava.

E-mail: ioan.farmus@usm.ro

ORCID: 0000-0001-5225-6583

Prezentat la 01.10.2024